

Ποῦ 'ν' ἡ μάνα σας, μωρέ;

— Πῆγι στούν ἀγαπητ'κό τ'ς, ἀποκρινόνταν πρόθυμα καὶ γρήγορα καὶ τὰ δυὸ μαζί.

— Καὶ πότε θὰ 'ρθεῖ;

— Ἀγαπητ'κός τ'ς εἶσι, μπάρμπα, κι ἰσύ;

Ὁ καλόκαρδος ἄνθρωπος λυπότανε, ντρεπότανε μ' αὐτὰ τὰ πράματα — τί νὰ τοὺς πεῖ; Νὰ τύχαινε ὡστόσο κακόψυχος ἄνθρωπος — καὶ τυχαίνανε φυσικὰ — τό 'παιρνε γιὰ παιγνίδι καὶ γλεντοῦσε μὲ τὰ δυὸ χαζοπούλια. Στὸ τέλος τὸ μάθαν ὅλοι καὶ γλεντοῦσαν ὅλοι.

— Ναί, εἶμαι κ' ἐγώ. . .

— Τότις, εἶπι, μπάρμπα, κάτσι κι καρτέρα την.

Κάτσε καὶ καρτέρα την. . . Τὰ δυὸ τους αὐτὰ καθόνταν ὅλη μέρα μέσα σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο κι οὔτε καρτέραγαν οὔτε δὲν καρτέραγαν τίποτα. Πάνω σ' ἓνα βρώμικο, χιλιοστρυπημένο σοφὰ ὁ μικρότερος, ὁ Στρατής, εἶχε σκορπισμένα ἓνα σωρὸ τιποτένια πράματα — κουμπιά, κουτιά, μιὰ τανάλια, μιὰ πάνινη κούκλα, κάτι βίδες, κάτι ξυλαράκια, ἓνα ρουμπινέτο, σύρματα διάφορα — ὅλα τὰ μάζευε ἐκεῖ. Ἐαπλωμένος τὰ μπρούμυτα μποροῦσε νὰ παίξει ὅλη μέρα μ' αὐτὰ ἓνα παιγνίδι ἀτέλειωτο. Τὰ 'στηνε, τὰ σκόρπιζε, τὰ συνδύαζε καὶ μιλοῦσε — διαρκῶς μιλοῦσε μαζί τους. Μὲς στοὺς ἀπίθανους συνδυασμοὺς αὐτῶν τῶν πραγμάτων ζοῦσε ἓνας κόσμος ὀλόκληρος, ὀργανωμένος σιγὰ-σιγὰ στὴν ψυχὴ του τίς ἀτέλειωτες ὥρες πὺ περνοῦσε πάνω σ' αὐτὸ τὸ

σοφά. Ἡ τανάλια γινότανε μηχανή βαποριοῦ κ' ἡ πάνινη κούκλα κατέβαινε μὲ τ' αὐτοκίνητο στὸ λιμάνι — πάνω σὲ δυὸ βίδες περασμένες σ' ἓνα ξυλαράκι — καὶ ταξίδευε σ' ἓνα τόπο μακρινόν, ὅπου βοσκοῦσαν θεόρατα ἀλόγατα — κομματάκια ἀπὸ ξύλο.

Μπορεῖ στ' ἀλήθεια ὁ κόσμος του αὐτὸς νὰ μὴν εἶταν καθόλου ὁμορφότερος, τελειότερος ἢ πλουσιότερος ἀπ' τὸν κόσμο τῆς φαντασίας τῶν ἄλλων παιδιῶν. Εἶταν ὡστόσο ἀπίστευτα στερεός, αὐτόνομος κι ὀλοκληρωμένος κ' εἶταν κόσμος φωτεινός καὶ χαρούμενος — μαγεμένος. Ὁ μικρὸς ἔμενε ὀλότελα δοσμένος σ' αὐτόν, ἀποκλειστικά σ' αὐτόν, σὰν ἀλλοπαρμένος. Κ' εἶταν εὐτυχῆς μέσα σ' αὐτόν. Εἶχε φτάσει τὰ ἔξι του χρόνια καὶ τὰ πόδια του ἀπομεῖναν ἀτροφικά — μὲ πολλή δυσκολία μποροῦσε νὰ περπατήσει. Κ' εἶχε μάθει καὶ καθόταν ἐκεῖ, μ' αὐτὰ τὰ πράματα, καὶ κοιμότανε κιόλας ἐκεῖ, πάνω στὸν ἴδιο σοφά, καὶ ξυπνοῦσε πάλι μ' αὐτά, γιὰ νὰ ξαναρχίσει.

Ὁ ἄλλος, ὁ Κωσταντής, εἶταν τέσσερα χρόνια μεγαλύτερος κ' εἶχε μεγαλώσει μὲ τὴ φροντίδα τοῦ μικροῦ. Αὐτὸς τοῦ ἔδινε κεῖ τὸ φαῖ πού ἑτοίμαζε ἡ μάνα τους, τοῦ ἔφερνε τὸ νερό, τὸν ἔντυνε καὶ τὸν ξέντυνε, τὸ βράδυ τὸν ἔβαζε κεῖ νὰ πλαγιάσει, τὸν σκέπαζε κ' ἔστρωνε τότε κάτω στὸ πάτωμα καὶ κοιμότανε δίπλα του. Τὸ πρωὶ τὸν ἔνιβε καὶ τὸν ἔντυνε πάλι. Κάποτε τὸν ἔπαιρνε, τοῦ ἔβαζε στὰ πόδια τὰ σίδερα καὶ τὸν κατέβαζε στὴν αὐλή, τὸν κάθιζε σὲ μιὰ ψάθα, τοῦ ἔφερνε τὰ πράματά του καὶ δὲν πῆγαινε νὰ παίξει μὲ τ' ἄλλα παιδιὰ — καθότανε δίπλα του πάλι. Ὁ μαγεμένος κόσμος τῆς ψυχῆς τοῦ μικροῦ καθόλου δὲν ἔφτανε στὴν ψυχὴ τῆς δικῆς του. Ἦξερε μόνο τὰ σύμβολά του, τὰ ἔχε μάθει κι αὐτός, τὸ καθένα τους τί σημαίνει καὶ μποροῦσε νὰ μιλάει μαζί του. Ἐλεγε κάποτε κάτι — ὅ,τι καὶ νὰ ἔλεγε ὡ-

στόσο τοῦ τὴ χαλοῦσε τὴ σειρὰ καὶ τὴν τάξη τοῦ κόσμου. Ὁ μικρὸς ξανάρχιζε ἀκούραστος τὴν ἀποκατάσταση. Ὁ Κωσταντής ἐγελοῦσε — ὁ μικρὸς εἶταν γι' αὐτόν τὸ παιγνίδι, τὸ μοναδικό του παιγνίδι. . . Καὶ στὸ σχολεῖο πού πῆγε κατόπι καὶ τὸν ἄφηνε μόνο του τὸ πρωὶ καὶ τ' ἀπόγεμα — πάλι, σὰν τέλειωνε, γύριζε γρήγορα καὶ καθότανε δίπλα του. Τοῦ διάβαζε τὰ γράμματα πού μάθαινε. Τοῦ ἔδειχνε τὸ βιβλίο, τὴν πλάκα, τοῦ ἔλεγε γιὰ τὰ παιδιὰ, γιὰ τὸ δάσκαλο. Ὁ μικρὸς τὸν ἄκουγε προσεχτικά μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο. Ὑστερα, ξαφνικά, τὸν σταματοῦσε κι ἄρχιζε ἀμέσως καὶ τὰ ξηγοῦσε κι αὐτὰ μὲ τὸν δικό του τὸν τρόπο — τὰ ἔχε περάσει κι αὐτὰ στὸ μαγεμένο του κόσμο. Ὁ Κωσταντής τὸν ἄκουγε χωρὶς νὰ μαγεύεται καὶ χωρὶς νὰ βαριέται. Διασκέδαζε μ' αὐτὰ τὰ θαυμάσια καμώματα. Ἐλεγε κάτι κι αὐτὸς — ὁ μικρὸς ἄναβε, τὸν διόρθωνε. Καὶ τ' ἀρρωστιάτικο παιγνίδι συνεχιζόταν ἀτέλειωτα, πάνω σ' αὐτὸ τὸ σοφά σὰν ἓνα παράξενο χαρούμενο παραλήρημα, δίπλα στὸ δωμάτιο πού ἡ μάνα τους δεχόταν τοὺς ἄντρες.

Ἡ πελατεία εἶταν μικρὴ, μᾶλλον ὀρισμένη, μᾶλλον ταχτοποιημένη, μὲ τοὺς ἴδιους πάντοτε ἀνθρώπους σὲ κεῖνο τὸ μικρὸ λιμάνι τῆς βόρειας Ἑλλάδας. Ἡ Τριανταφυλλιά τὰ ἔχε κανονίσει μ' αὐτοὺς νοικοκυρεμένα, σ' ἄλλους πῆγαινε αὐτὴ, ἄλλους δεχότανε σπίτι. Τοὺς δεχόταν ἀφκιασίδωτη κι ἀστόλιστη — ἄφηνε τὴν ποδιά της στὸ μαγειρειό, κατέβαζε τὸ φαῖ ἀπ' τὴ φωτιά καὶ πῆγαινε στ' ἄλλο δωμάτιο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού θὰ πουλοῦσε κεντήματα, ἢ ψάρια, πουλοῦσε τὸν ἔρωτα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους πού τὸν πεινοῦσαν καὶ πού τοὺς ἔφτανε κ' ἔτσι. Θὰ τό ἔθελε πάρα πολὺ νὰ μποροῦσε νὰ μείνει μ' αὐτοὺς τοὺς λίγους μονάχα καὶ τὸν ἄλλο καιρὸ νὰ κοιτάζει τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιὰ της. Οἱ γειτόνισσες δὲν τὴ χαιρετοῦσαν — γιὰ τὸ ἐπάγγελμα. Ἡ

ἴδια ὡστόσο, ἔξω ἀπ' αὐτὸ — τὸ ἐπάγγελμα — εἶχε ἀπομείνει μιὰ μικρὴ νοικοκυρά. Χωρὶς φαντασία καὶ χωρὶς τύψεις. Τὸν καιρὸ πού πήγαινε ἀκόμα στὴ μάνα της στὸ χωριό, τὸ σπίτι, τὰ σκεπάσματα, τὸ παιδί τ' ὄρφανὸ — ὁ Στρατῆς δὲν εἶταν ἀκόμα — αὐτὰ εἶχε μονάχα στὸ νοῦ της. Κι ὅταν ἡ μάνα τὴ ρωτοῦσε πῶς τὰ ἔφερνε βόλτα μονάχη της, μποροῦσε ἀκόμα νὰ λέει:

— Νά, μωρὴ καψομάνα. . . Καὶ πλένω καὶ λίγο. . . Κ' εἶναι κι αὐτὸς ὁ ὑποτελώνης.

— Θὰ σὲ παντρευτεῖ, μωρή;

— Ἔτσι εἶπε, μάνα. . . Τὴν ἀνοιξή.

— Νά ῥθω τότες κ' ἐγώ. . .

— Νὰ ῥθεις, μάνα. . .

— Νά ῥχα κ' ἓνα ροῦχο καλὸ. . .

— Νὰ ἰδοῦμε, μάνα. . .

Εἶταν τότε καλὰ, εἶταν ἀκόμα καλὰ. . . Ὑστερα πέθανε ἡ μάνα — ὁ τελευταῖος δεσμὸς μὲ τὴν παλιὰ τὴ ζωὴ. Ἔφυγε κι ὁ ὑποτελώνης — τὸ τελευταῖο πρόσχημα. Ἦρθε καὶ τὸ μπάσταρδο ὁ Στρατῆς — τὸ σύνορο τῆς καινούργιας ζωῆς. Κ' ἦρθαν ἔτσι ἀπὸ τότε, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους π' ἐρχόντανε πάντα, κ' οἱ περαστικοὶ πού τὴ μάθανε — ναυτικοί, μεταπράτες, τίποτα ἔμποροι. Αὐτὴ δὲν τοὺς ἤθελε. Μὰ μιὰ φορὰ πού δὲ σηκώθηκε τότε ν' ἀνοιξοῦ νύχτα σὲ κάποιον ἔγινε τέτοια φασαρία στὸ δρόμο μὲ φωνές καὶ βρισιές καὶ χτυπήματα στὴν πόρτα, πού ξυπνήσαν οἱ γειτόνοι καὶ ξυπνήσαν καὶ τὰ παιδιὰ της καὶ σκούζανε καὶ κουβαλήθηκαν κ' οἱ χωροφυλάκοι, πού φοβήθηκε πάρα πολύ. Δὲν ἄλλαξε τίποτα, μήτε στὴν ψυχὴ της μήτε στὸν τρόπο της. Μόνο τὴν πόρτα τὴν ἄφησε ἀπὸ τότε μισανοιγμένη καὶ μέρα καὶ νύχτα καὶ τοὺς δεχόταν κι αὐτοὺς — ὅλους.

Γι' αὐτοὺς τοὺς περαστικούς καὶ τοὺς ξένους, δὲν τὴν

πείραζε νὰ νιώθει τὰ παιδιὰ της στὸ διπλανὸ δωμάτιο. Εἶταν ἀκόμα μικρά. Καὶ δὲν εἶχε κι ἄλλοῦ νὰ τὰ βάλει — δυὸ δωμάτια εἶχε τὸ σπίτι, ἓνα τὸ μέσα, δικό της, καὶ τ' ἄλλο, τ' ἀπ' ἔξω, γι' αὐτά. Μόνο σὰν τῆς ἐρχότανε κανένας ἀπ' τοὺς δικούς της, καὶ τὸ ἔθελε καὶ κείνη νὰ μείνει μαζὶ του μὲ τὴν ἡσυχία της, τοὺς ἔδινε λίγες δραχμὲς καὶ τὰ ἔδιωχνε, νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ σπίτι.

Ὁ Κωσταντῆς ἔπαιρνε τότε τὸν μικρόν, τὸν ἔντυνε, τοῦ ἔβαζε στὰ πόδια τὰ σίδερα, τὸν σήκωνε ἀγκαλιὰ νὰ κατεβοῦνε τὴ σκάλα καὶ στράτα-στράτα τὸν πήγαινε ὡς τὴ θάλασσα. Περνώντας ἀπ' τὰ μαγαζιά, ψωνίζανε τὶς λίγες δραχμὲς τους κι ὁ ἔμποράκος μὲ τὴν καμπούρα τὸ ἔξερε τὸ μυστικὸ κ' ἤθελε κι αὐτὸς νὰ γλεντήσῃ λιγάκι μὲ τὰ δυὸ χαζοπούλια. Μισόκλεινε τὰ μάτια του καὶ ρωτοῦσε:

— Ποῦ ἔν' ἡ μάνα σας, μωρέ;

— Σπίτ' μας εἶνι. Ἦρθ' οὐ ἀγαπητ'κός τ'ς, ἀποκρινόνταν καὶ τὰ δυὸ μαζὶ, πρόθυμα καὶ γρήγορα-γρήγορα, μὲ τὰ μάτια τους καρφωμένα στὴν παλάντζα πού ζύγιαζε τὴ μαύρη σταφίδα.

Ὁ ἔμποράκος ἔτριβε τὰ χέρια του ἐνθουσιασμένος μὲ τὸ κατόρθωμα τῆς εὐφυΐας του. Αὐτὰ τραβοῦσαν ἔτσι καὶ πηγαίνανε καὶ καθόντανε στὸ λιμάνι καὶ κοιτούσανε τὰ πλεούμενα καὶ τὴ θάλασσα. Τώρα τοῦ ἔλεγε ὁ Κωσταντῆς τοῦ μικροῦ γιὰ τὶς μηχανές, τὰ πανιά, τὰ κουπιά, γιὰ τὰ βαρέλια πού φόρτωναν καὶ γιὰ τὰ μέρη πού τὰ πηγαῖναν — ὅπως τὰ ἔξερε. Ὁ μικρὸς ἄκουγε σιωπηλός, κοίταζε γύρω του μὲ τὰ φλογισμένα του μάτια — ὅλα τὰ χώνευε στὸ δικό του κόσμο. Ἐκεῖ δὲν ἔλεγε τίποτα. Σὰν γυρίζανε σπίτι καὶ ξαναβρισκότανε στὸ σοφά του εἶταν ἔτοιμος πιά νὰ τὰ ξαναπεῖ, μὲ τὸ δικό του τὸν τρόπο κι αὐτά. Ἐλεγε, ἔλεγε. . . Εἶταν ἓνα χαρούμενο κελάηδισμα, ξεχειλίσμα τῆς ψυχῆς

του, κ' ἓνα ἀσταμάτητο σπινθήρισμα τοῦ μυαλοῦ του. Τὰ ἔλεγε — ὥσπου νύχτωνε. Ἄν εἶτανε μόνα τους δὲν ἀνάβανε φῶς. Μέσα στὸ δωμάτιο σκοτείνιαζε. Τότε κι ὁ Στρατῆς σταματοῦσε. Τὰ μάτια του χανόντανε γιὰ λίγο μακριά, σὰ νὰ ἔβλεπε πράγματα ποὺ δὲν βλέπονται. Κι ὀλότελα ξαφνικά, σὰ νὰ χανότανε τ' ὄραμα τοῦ χαρούμενου κόσμου του καὶ ξαναγυρνοῦσε ἀπὸ κεῖ μὲ τὰ παράλυτα πόδια του στὸ σοφά, καὶ φοβότανε μὲς στὸ δωμάτιο ποὺ σκοτείνιαζε — ἄπλωνε τότε μὲ λαχτάρα τὰ μαραμένα του χέρια καὶ τὰ περνοῦσε στὸ λαιμὸ τοῦ Κωσταντῆ, τὸν ἔσφιγγε, σφιγγότανε πάνω του:

— Κουσταντή μ' . . .

Κάποτε ἀκούγανε δίπλα τῆ μάνα τους καὶ γελοῦσε πνιχτά, καμιὰ φορὰ τρανταχτά καὶ τῆ ρωτοῦσαν τὸ βράδυ σὰν τύχαινε νὰ ἔναι ἡσυχία στὸ σπίτι καὶ καθότανε καὶ κείνη κοντά τους.

— Μιὰ ἱστορία μοῦ ἔλεγε αὐτὸς ὁ μπάρμπας καὶ γέλασα.

— Πές την, μάνα, νὰ γιλάσουμε λίγου κι μεῖς.

— Ἄμα μεγαλώσετε θὰ σᾶς τὴν πῶ νὰ γελάσετε . . .

Δὲν χρειάστηκε ὥστόσο νὰ μεγαλώσουνε καὶ πολὺ γιὰ νὰ τῆ μάθουν τὴν ἱστορία. Ἡμερος ὅπως εἶταν ὁ Κωσταντῆς καὶ μαζεμένος πολὺ, δὲ μάλωνε μὲ τ' ἄλλα παιδιὰ στὸ σχολεῖο. Ἐκεῖνα ὥστόσο δὲν τὸν θέλαν, τὸν ἀποδιῶχναν ἀπὸ κοντά τους. Κάθε φορὰ ποὺ τὸν βρῖσκαν μπροστά τους, τὸν βρίζαν καὶ πάντα θέλανε νὰ μαλώνουν μαζί του. Ὁ Κωσταντῆς ἔβρισκε ὀλότελα δικό του τὸ φταίξιμο κ' ἡμέρευε πλιότερο, μ' ὄλους. Μ' ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ τὸν βρίζαν αὐτόν, καὶ τὸν βρίζαν ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ πάντα μὲ τὶς ἴδιες βρισιές, ἀχνοχάραζε σιγὰ-σιγὰ μέσα στὸ νοῦ του πῶς κάτι ξεχωριστὸ

κι ἀσυνήθιστο — καὶ κακὸ — γινότανε μὲ τῆ δική τους τῆ μάνα καὶ μ' αὐτοὺς τοὺς μπαρμπάδες ποὺ ἐρχόντανε σπίτι.

— Ποῦ ἔναι ἡ μάνα σας, ρέ μπάσταρδα; ρωτοῦσε κάποιος ποὺ ἐρχόταν.

Ὁ Κωσταντῆς ἄρχιζε καὶ κοκκίνιζε, μαζευότανε στὴ γωνιά του καὶ κατέβαζε τὰ μάτια.

— Ὁχι, μπάρμπα, ἐγὼ δὲν εἶμι μπάσταρδους εἶπι ἡ μάνα μας. Αὐτὸς εἶναι μονάχα — κ' ἔδειχνε τὸν μικρόν.

— Καὶ ποῦ ἔναι ὁ πατέρας σου; τὸν κάρφωνε ὁ μπάρμπας.

— Πέθανε, ἔλεγαν καὶ τὰ δυὸ μαζί.

Ἦστερα — οὔτε αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε πιά — δὲν ἔλεγε τίποτα. Τὰ μάτια του ἀνοίγανε διάπλατα καὶ κοιτοῦσαν αὐτόν τὸν ξένο, τὸν κοιτοῦσαν φοβισμένα. Ὁ στοχασμὸς ποὺ πάλευε πίσω ἔσπαζε πάνω στ' ἀξεδιάλυτο μυστικό, σκορπιζόταν, ἔσβηνε ἀγέννητος, δὲ μπορούσε νὰ δεθεῖ κανένας στοχασμὸς πάνω σ' αὐτὰ ποὺ γινόταν. Ἀπόμεινε ἡ λύπη μονάχα καὶ σφράγιζε σιγὰ-σιγὰ τὴν παιδική του ψυχή. Κι ἀπόμεινε καὶ τὸ πείσμα νὰ μὴν ἀποκρίνεται ποτὲ σὲ κανέναν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἐρχόνταν στὸ σπίτι. Καὶ νὰ μὴ μιλάει ποτὲ καὶ γιὰ τίποτα μὲ τῆ μάνα του.

Στὸ σχολεῖο τίποτα καινούργιο δὲν ἔγινε. Μὰ χωρὶς νὰ τὸ ξέρει γιατί, ἐκεῖ ἔταν ποὺ γινόταν κάθε μέρα χειρότερα. Φοβότανε τὸ δάσκαλο μέσα στὴν τάξη, φοβόταν τὸν ἐπιστάτη στὴν πόρτα, φοβότανε τὰ παιδιὰ στὴν αὐλὴ — ὅλα τὰ φοβότανε σ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο, ἀπὸ τὸ πρωὶ ποὺ ξεκινοῦσε νὰ πάει ὡς τ' ἀπόγεμα ποὺ τελειῶναν. Πολλὲς φορὲς τὴν περίμενε, τῆ μετροῦσε τὴν ὥρα, τῆ λαχταροῦσε, πότε νὰ φύγει νὰ γυρίσει στὸ σπίτι — σ' ἐκεῖνο τὸ σπίτι.

Ἔτσι γίνηκε κ' ἓνα πρωὶ φτάνοντας στὴν πόρτα τοῦ σχολεῖο ἔνιωσε πῶς δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὴν περάσει. Στά-

θηκε κεῖ και κοίταζε τὸ παλιὸ κτίριο. Κοίταζε τὰ παιδιά πού περνοῦσαν και μπαίνανε, τ' ἄκουγε πού φωνάζανε στὴν αὐλή. Και λοιπὸν — δὲ μπορούσε νὰ πάει. Μὲ τὴν τσάντα στὸ χέρι γύρισε πίσω και τράβηξε λίγο πιὸ κάτω — στάθηκε στὴ γωνιά. Σὲ λίγο ἀκούστηκε τὸ κουδούνι πού χτύπησε, οἱ φωνές σταματήσανε, ἡσυχία ἀπλώθηκε και στὸ δρόμο, σ' ὅλον τὸν τόπο. Τώρα πιά τέλειωσε — και νὰ 'θελε, δὲ μπορούσε νὰ πάει, ἀφοῦ χτύπησε τὸ κουδούνι, θὰ μπῆκαν τώρα στὶς τάξεις. Κοίταζε γύρω του, πίσω του, τρομαγμένος. Δὲν εἶταν κανένας.

"Ἐφυγε σιγά-σιγά, σκουπίζοντας μὲ τὶς γροθιές του τὰ μάτια του, σὰ νὰ μὴν εἶταν ὁ ἴδιος πού τὸ 'θελε, σάμπως ὅλα νὰ γίνηκαν ἀπ' αὐτὸ τὸ κουδούνι πού χτύπησε και δὲ μπορούσε τώρα νὰ πάει. . .

Τράβηξε σιγά-σιγά πάλι, σὰ χαμένα, μὲ τὴν τσάντα στὸ χέρι — βρέθηκε στὸ λιμάνι. "Ἐτσι γίνηκε κι αὐτό, σάμπως νὰ μὴν εἶταν ὁ ἴδιος πού τὸ 'θελε, σάμπως νὰ 'τανε τὸ λιμάνι πού βρέθηκε μπρὸς του. "Ἐκατσε τότες ἐκεῖ και περίμενε τὸ μεσημέρι. Δὲν ἔκλαψε ἄλλο — κι ὅταν ἄκουσε τὸ ρολόι τοῦ δημαρχείου πού χτυποῦσε τὶς δώδεκα πῆρε πάλι τὴν τσάντα του και τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι. Κάθισε κοντὰ στὸν μικρὸν σὰν τίποτα νὰ μὴν ἔγινε, μὰ φοβότανε πάρα πολὺ και κοιτοῦσε τὴ μάνα κλεφτὰ — μὴ τῆς τό 'πανε κιόλας. "Ὅταν ξανάφυγε πάλι στὶς δύο, κοντοστάθηκε στὴν πόρτα, στριφογύρισε ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ — στὸ τέλος τράβηξε πάλι γιὰ τὸ λιμάνι. Εἶταν τότε στὴν τέταρτη τάξη.

'Ἀπὸ κείνη τὴ μέρα δὲν ξαναπῆγε στὸ σχολεῖο. Τὰ παιδιά τὸν εἶδανε πὼς ἔφευγε ἀπ' τὸ πρωὶ στὸ λιμάνι μὲ τὴν τσάντα στὸ χέρι — τὸ 'παν ἀμέσως στὸ δάσκαλο. Αὐτὸς δὲ

γνοιόστηκε και πολὺ και δὲν θὰ πῆγαινε βέβαια, δάσκαλος ἄνθρωπος, νὰ μιλήσει μ' αὐτὴ τὴ γυναίκα. Μπορεῖ και νὰ χάρηκε κιόλας πού γλύτωσε ἀπ' τὸ μεπλά του, νὰ μὴ σκανταλίζονται τ' ἄλλα παιδιά και ρωτοῦν και ξαναρωτοῦνε. 'Ἡ μάνα δὲν ἔμαθε τίποτα. 'Ὁ μικρὸς — δὲν ἔνιωσε ν' ἄλλαξε τίποτα.

Αὐτὸς ἔπαιρνε τώρα τὴν τσάντα του κάθε πρωὶ και τραβοῦσε γραμμὴ στὸ λιμάνι. Τὴν ἔκρυβε κάπου και καθόταν ἐκεῖ και κοιτοῦσε. "Ἐνας κόσμος καινούργιος ἀνοιγότανε τώρα μπροστά του — βάρκες, μαοῦνες, μπενζίνες, βιασύνη, φωνές, ἀγκομαχητὰ και τσακώματα. Τὰ κοιτοῦσε κάθε μέρα, τὰ μάθαινε. Μέναν ὡστόσο ἓνα θέαμα μόνο — κι ὅσο και νὰ 'τανε ζωντανὸ και πολύχρωμο, δὲν τὸ ξεχώριζε ἀκόμα ἀπὸ 'να γουστόζικο παραμῦθι πού μπορούσε νὰ τό 'χει σκαρώσει ὁ Στρατής. Δὲν εἶχε νόημα — γι' αὐτὸν δὲν εἶχε. Αὐτὸς εἶταν ξένος ἐκεῖ, ἀδιάφορος κι ἄσχετος. Δὲ μπορούσε νὰ ξαναπάει στὸ σχολεῖο και κρυβόταν ἐκεῖ — τίποτ' ἄλλο. 'Ὁ δικὸς του ὁ κόσμος εἶταν ἀκόμα τὰ παιδιά πού τὸν βρίζανε, εἶταν ὁ μικρὸς πού περίμενε στὸ σοφά του, εἶταν αὐτὸ τὸ παράξενο πράμα μὲ τοὺς ἀνθρώπους π' ἐρχόντανε σπῆτι κ' εἶταν κι ὁ φόβος του μὴν ἔρθουε μιὰ φορὰ και τὸν πιάσουν ἀπὸ τ' αὐτὶ νὰ τὸν πᾶνε στὸ δάσκαλο, μὴ τὸν δοῦνε και τὸ ποῦνε στὴ μάνα του.

Δυὸ πρόσωπα ὡστόσο ἀρχίσανε μέρα μὲ μέρα νὰ παίρουν ὑπόσταση μέσα του, ἤθελε δὲν ἤθελε μπαίνανε στὴ ζωὴ τὴ δική του.

Τὸ ἓνα εἶταν ὁ Χαμάλαρος. 'Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πού πῆγε στὸ λιμάνι εἶτανε κάτι μέσα στὸ νοῦ του μισοκάθαρο, μισοσκοτεινο, πὼς ἔπυ νὰ πῆγαινε, ἔπυ νὰ στεκότανε, κάπου κοντὰ θὰ 'τανε πάντα κι αὐτὸς ὁ Χαμάλαρος, χωρὶς νὰ

φανερόνεται μπρός του, σάν νά παραμόνευε, νά τόν παραφύλαγε. Εΐταν ἕνας ἀγριάνθρωπος μὲ στρογγυλὸ μεγάλο κεφάλι, διπλὸς ἀπ' τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ τὰ μπράτσα του κρεμόντανε γυμνά χειμώνα καὶ καλοκαίρι, σὰ δυὸ τεράστια γουδοχέρια. "Ὅταν δὲ δούλευε, ἔτρωγε κεῖ, στὸ λιμάνι — δὲν πήγαινε στὸ μαγέρικο. "Ἐπαιρνε ἕνα ψωμί, τραβοῦσε ἀπὸ μέσα μὲ τὰ νύχια του τὴν ψίχα, τὸ στούπωνε τυρί, τὸ πάταγε δυνατὰ μὲ τὶς δυὸ του παλάμες καὶ δὲν τό 'κοβε μὲ τὰ χέρια, τὸ δάγκωνε γύρω-γύρω. "Ὅταν δὲν ἔτρωγε ξαπλωνόταν ἀνάσκελα — ἐκεῖ πάλι — καὶ μποροῦσε νά κάθεται ὄρες ἀτέλειωτες ἔτσι, ὅσο νά τὸν φωνάζουνε γιὰ καμιὰ δουλειά. Μιλοῦσε καὶ μὲ κάποιον τραῦλισμα, ὅχι στὴ γλώσσα — κάπως ἔτσι σὰ νά πνιγόταν ἢ φωνῆ στὸ λαιμό του καὶ τὰ λόγια βγαῖναν ἀπὸ τὸ στόμα του βιαστικά, μπερδεμένα, σάν ἕνα μούγκρισμα. Μπορεῖ νά 'τανε γι' αὐτὸ πού δὲ μιλοῦσε πολὺ καὶ μήτε πήγαινε στὶς ταβέρνες μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους, πουθενά δὲν πήγαινε αὐτὸς — ὅλη μέρα βρισκόταν ἐκεῖ, ἐκεῖ τὴ νύχτα, σὲ μιὰ μαούνα μέσα κοιμότανε.

Εΐταν ἀκόμα χειμώνας, ἢ θάλασσα κάποτε ἀγρίευε, ὁ Κωσταντῆς κάποτε κρύωνε. "Ἐνα πρωὶ πού 'χε πιάσει βροχὴ πολὺ δυνατὴ, τρύπωνε πίσω ἀπ' τὶς παράγκες τοῦ τελωνείου καὶ κουκουλώθηκε μὲς στὸ παλτό του, περιμένοντας νά περάσει. Μιὰ σταλαγματιὰ νερὸ τὸν χτυποῦσε πάνω στὸ κεφάλι, σὰ νά 'τανε ζυγιασμένη. Ἄνασηκώθηκε λίγο νά κοιτάξει τριγύρω γιὰ καλύτερο μέρος — ὁ Χαμάλαρος εΐταν μπροστά του. Στεκότανε μὲς στὴ βροχὴ, ἄγριος καὶ μουσκεμένος καὶ τὸν κοιτοῦσε — αὐτὸν κοιτοῦσε. "Ὁ Κωσταντῆς ζάρωσε ἀκόμα, χώθηκε ἀκέριος μὲς στὸ παλτό του καὶ ἢ σταλαγματιὰ ἔσκαζε στὴν κορφή τοῦ κεφαλιοῦ του — δὲ σάλεψε. Περίμενε τρέμοντας. "Ὁ ἄλλος δὲν εἶπε τίποτα, δὲν ἔκανε τίποτα. Στάθηκε ἀκόμα λιγάκι, τὸν κοίταζε ἀκόμα

καὶ ἔφυγε πηδηχτά, σάν ἕνα μεγάλο μπαντάλικο ζῶο. "Ὅταν ἔφτασε στὴ γωνιὰ τοῦ τελωνείου, ξαναγύρισε τὸ κεφάλι του καὶ τὸν κοίταζε πάλι. Ἄπὸ τότε τοῦ ἀπόμεινε αὐτὸς ὁ φόβος ἀπ' τὸ Χαμάλαρο.

Τ' ἄλλο πρόσωπο — δὲν εΐτανε πρόσωπο. . .

Λίγο πιὸ πέρα ἀπ' τὸ τελωνεῖο πού κρυβόταν καὶ τρύπωνε αὐτὸς, ἐκεῖ πού τέλειωνε ὁ μόλος, ἀραγμένο ἀπὸ χρόνια, ξερμάτωτο καὶ σακατεμένο, ἔρευε καὶ σάπιζε ἕνα μεγάλο καράβι. Τὰ ξύλα τῆς κουπαστῆς του εΐταν σπασμένα, τὸ κατάστρωμα ἀδειανὸ καὶ ρημαγμένο, παχὺ μοῦσκιλο ἀνέβαινε στὰ πλευρά του, πρασινίζοντας ὡς ἀπάνω στὰ μπούνια του. Μπροστά στὴ μούρη του μόνο, κάτω ἀπ' τὸ μπαστούνι, ὀλοζώντανη ἀκόμα, μὲ τὰ μάτια τῆς στρογγυλὰ καὶ μεγάλα, μὲ τὰ μαλλιά τῆς λυμένα καὶ κατέβαιναν ἀπ' τὶς δυὸ μεριεὲς τῆς πλώρης ὡς κάτω στὰ νερά — στεκόταν ἀκόμα ἢ γοργόνα του. Κατάντικρυ στὸν Κωσταντῆ — καὶ τὸν κοιτοῦσε. "Ὅπου καὶ νά 'στριβε τὰ μάτια του, ἔστριβε καὶ αὐτὴ τὰ δικά τῆς καὶ τὸν κοιτοῦσε. Τὴν ἔμαθε σιγὰ-σιγὰ νά 'ναι πάντα μπροστά του. Δὲν τὴ φοβόταν αὐτὴ. Μὰ σάν κρύωνε, σὰ φοβότανε καὶ πάσκιζε λίγο νά συλλογιστεῖ γιατί γινόνταν αὐτά, τί θ' ἀπογίνει στὸ τέλος καὶ δὲν ἔβρισκε ἀπόκριση, γυρνοῦσε τότε τὰ μάτια του καὶ σ' αὐτὴν — νά 'χει ἀπ' αὐτὴν μιὰ ἀπόκριση. Τὰ μάτια τῆς, ἀνέκφραστα, ἀμίλητα μέναν ἀπάνω του στυλωμένα.

Τὸ μεσημέρι ξανάπαιρνε πάντα τὴν κρυμμένη του τσάντα, γύριζε σπῆτι καὶ καθότανε πάλι κοντὰ στὸν μικρόν, τοῦ 'δινε καὶ ἔτρωγε, τοῦ μιλοῦσε, τὸν ἄκουγε. "Ὅπως πρῶτα. Ἡ μάνα δὲν ἤξερε τίποτα ἀκόμα γιὰ τὸ σχολεῖο. Αὐτὸς χαιρότανε πάντα ἂν δὲν τὴν ἔβρισκε κεῖ. Ἄν εΐταν στὸ σπῆτι,

καθότανε μουνδιασμένος στην άκρη τοῦ σοφᾶ, μὲ τὰ μάτια κατεβασμένα καὶ δὲν ἔλεγε τίποτα — ὅσο πού νὰ ξαναφύγει, μὲ τὴν τσάντα του πάλι. Τ' ἀπόγεμα, τὴν ὥρα πού τέλειωνε τὸ σχολεῖό, εἶταν ἡ ὥρα π' ἀρχίζαν ἐκεῖ καὶ φυραίνανε τὰ νερά, ρηχαίνανε λίγο στὸ μόλο — σὰ νὰ τραβιόντανε πέρα. Μὲ τὴ φυρονεριά, ἔσκυβε κι αὐτὸς τὸ κεφάλι, ξαναγυρνοῦσε στὸ σπίτι καὶ καθότανε κοντὰ στὸν μικρόν. Ὅπως πρῶτα. Ὅλα. Ὅλο τὸ χειμῶνα.

Τὸ ποστάλε τῆς γραμμῆς ἐρχόταν λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι, δυὸ φορὲς τὴ βδομάδα, καὶ στεκόταν ἀρόδο. Μεγάλη φασαρία γινότανε τότε στὸ μόλο μὲ τὶς βάρκες καὶ τοὺς χαμᾶληδες, μὲ τὶς μαοῦνες καὶ τοὺς ταξιδιωτῆς. Εἶταν τὸ μεγάλο γεγονός.

Σιγά-σιγά, σὰν πέρασε ὁ πρῶτος καιρὸς καὶ λιγότεφε λιγάκι κι ὁ φόβος του, δοκίμασε κι ὁ Κωσταντῆς κάτι νὰ κάνει κείνη τὴν ὥρα. Εἶχε δεῖ, τὴν ὥρα πού φτάναν οἱ ταξιδιωτῆς ἀπ' τὸ βαπόρι μὲ τὶς βάρκες στὸ μόλο, πῶς πηγαῖναν οἱ βαστάζοι καὶ τοὺς παίρνανε τοὺς μπόγους καὶ τὶς βαλίτσες. Δοκίμασε. Δὲν τὰ κατάφερε — οἱ ἄλλοι πῆγαιναν μὲ τὶς βάρκες ὡς τὸ βαπόρι κι ἀπὸ κεῖ τὰ κανόνιζαν. Βάρκα — ποῦ νὰ ἔβρισκε; Ξαναδοκίμασε περιμένοντας στὸ μόλο. Μιὰ γυναίκα βρέθηκε καὶ τοῦ ἔδωσε ἓνα μεγάλο καλάθι — τ' ἄλλα τὰ κράτησε ἡ ἴδια στὰ χέρια της. Εἶταν ἔτοιμος νὰ φορτωθεῖ τὸ καλάθι δίχως νὰ συμφωνήσει τὸν κόπο του — ἓνας βαστάζος τοῦ τ' ἄρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια, τὸν ἔκανε πέρα, τὸν ἀγριοκοίταξε καὶ τὸν ἔβρισε. Δὲν ξαναδοκίμασε ἄλλη φορά. Καὶ τέτοιαν ὥρα μὲ τὸ βαπόρι καὶ τὴ μεγάλη φασαρία ἔμαθε καὶ τραβιότανε παραπέρα καὶ καθότανε παραπονεμένος. Ἡ γοργόνα ἀνεβοκατέβαζε ἀντίκρυ του τὸ κεφάλι της. Καὶ καθόταν κι αὐτὸς καὶ τὴν κοίταζε, αὐτὴ τὴν ὥρα

πού ὅλοι φωνάζαν καὶ βιαζόντανε στὸ λιμάνι, ἄπραγος καὶ μοναχὸς του κι ἀποδιωγμένος.

Ἔτσι καθόταν κι αὐτὴ τὴ φορά. Ξαφνικὰ κάποιος τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὴν πλάτη καὶ τὸν τίναξε δυνατὰ. Γύρισε — εἶταν ὁ Χαμάλαρος. Στεκόταν ἐκεῖ, ἀγριότερος ἀπ' τὴν ἄλλη φορά, καὶ δὲν ἔλεγε τίποτα πάλι. Ὁ Κωσταντῆς σηκώθηκε τρομαγμένος. Κάτι τοῦ μούγκρισε — δὲν τὸ κατάλαβε.

— Ἐμένα θέλ'ς, μπάρμπα;

— Ἐλα ἐσύ, μούγκρισε κάπως καθαρότερα τώρα, γύρισε καὶ χωρὶς νὰ τὸν περιμένει τράβηξε γρήγορα γιὰ τὸ μόλο.

Ὁ Κωσταντῆς πῆγε πίσω του φοβισμένος, χωρὶς νὰ καταλαβαίνει τί σημαίνουν αὐτά. Ὅταν φτάσανε στὸ μόλο, ὁ Χαμάλαρος πάλι τίποτε δὲν τοῦ ἔπε, τὸν ἄρπαξε, τὸν σηκωσε σὰ φτερό καὶ τὸν ἔβαλε μέσα σὲ μιὰ μαούνα. Πῆδησε μέσα κι αὐτὸς, κάθισε δίπλα του, μπῆκαν κ' οἱ ἄλλοι, ξεκινῆσαν γιὰ τὸ βαπόρι. Ἀπ' τὴν πόλη ἀκούστηκε τὸ ρολοὶ τοῦ δημαρχείου καὶ χτυποῦσε τὶς δώδεκα. Ὁ Κωσταντῆς συλλογίστηκε τὸν μικρόν.

— Ποῦ τὸ πᾶς τὸ νιάνιαρο, ρέ Χαμάλαρε; ρώτησε κάποιος μέσα στὴ μαούνα.

Αὐτὸς σηκώθηκε ὀρθὸς καὶ χτύπησε μὲ τὴ γροθιά του τὸ στῆθος:

— Ἐγώ, εἶπε ἄγρια καὶ ξαναχτύπησε τὸ στῆθος του ἄλλη μιὰ γροθιά.

Κανένας δὲν κατάλαβε τί τοὺς ἔλεγε, τί ἤθελε νὰ πεῖ. Εἶδαν τὸ μοῦτρο του ἀγριεμένο καὶ τὸ βρῆκαν καλύτερο νὰ σωπάσουν. Αὐτὸς ξανακάθισε μὲ τὰ φρύδια σφιγμένα. Ὁ Κωσταντῆς ζάρωσε δίπλα του.

Στὸ βαπόρι εἶχανε νὰ ξεφορτώσουν σακιά μ' ἀλεύρι. Ὅταν ἀνέβηκαν ἀπάνω — τότε τὸ κατάλαβαν τί ἤθελε νὰ τοὺς

πεῖ στή μαούνα. Τὸν εἶδαν πού πῆρε ἀπ' τὸ χέρι τὸν Κωσταντῆ καὶ τὸν ἔσερνε πίσω του. Πέρασε ἔτσι τὸ κατάστρωμα, τραβώντας τον πίσω του. Κοντὰ στή σκάλα πού στεκόνταν οἱ ταξιδιώτες περιμένοντας νὰ κατέβουν, ἄνοιξε δρόμο, σπρώχνοντας τὸν κόσμο μὲ τὸ στῆθος καὶ μὲ τὸ λεύτερο ἀγκώνα του. Ἄρπαξε ἀπὸ κάποιον τὴ βαλίτσα πού 'χε ἀφημένη κοντὰ του καὶ χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ρωτῆσει τὴν ἔδωσε στὸν Κωσταντῆ. Ὁ ταξιδιώτης τὸν κοίταξε παραξευμένος.

— Στὸ ξενοδοχεῖο, εἶπε σὲ λίγο.

— Δέκα φ'άγκα, οὐρλιαξε ὁ Χαμάλαρος κ' ἔδειξε τὸν Κωσταντῆ.

Ὁ ἄνθρωπος ἔγνεψε μὲ τὸ κεφάλι, κοίταξε πάλι αὐτὸ τὸ παράξενο πλάσμα καὶ κίνησε νὰ κατέβει τὴ σκάλα. Ὁ Χαμάλαρος ἄρπαξε τότε μὲ τὸ 'να χέρι του τὴ βαλίτσα, πῆρε μὲ τ' ἄλλο παραμάσκαλα τὸν Κωσταντῆ καὶ τὰ κατέβασε, παιδὶ καὶ βαλίτσα στή βάρκα. Τότε στάθηκε μιὰ στιγμή καὶ κοίταξε πάλι τὸν Κωσταντῆ πού καθόταν φρόνιμα-φρόνιμα, κρατώντας σφιχτὰ τὸ χερούλι τῆς βαλίτσας — καὶ χαμογέλασε ὁ Χαμάλαρος. Εἶταν εὐχαριστημένος. Πῆδησε σβέλτα στή σκάλα, παραμερίζοντας τοὺς ἀνθρώπους πού κατεβαῖναν.

— Ρέ Χαμάλαρε, θὰ πνίξεις τὸν κόσμο, τοῦ φωνάξαν ἀπὸ πάνω.

Δὲν ἄκουγε τίποτα. Ἄνέβηκε πάνω καὶ ξαναγύρισε στοὺς δικούς του πού δὲν εἶχαν ἀρχίσει μὲ τὸ ξεφόρτωμα. Στάθηκε μπροστὰ τους μὲ τὰ πόδια ἀνοιχτὰ καὶ τοὺς κοίταξε ἓνα γύρω, σὰ νὰ 'ταν ἔτοιμος γιὰ καβγά. Καὶ ξαφνικά, σὰ νὰ ντράπηκε γιὰ τὸ φέρεσιμό του, κατέβασε τὰ μάτια του, κατέβασε τὸ κεφάλι, ξανασήκωσε τὰ μάτια του καὶ τοὺς κοίταξε ἀγαθὰ, λυπημένα, χαμογέλασε ἀμήχανα καὶ

κάτι μούγκρισε. Δὲν κατάλαβαν τί τοὺς εἶπε — μὰ τὸ 'δαν ὅλοι πὼς εἶταν πολὺ πικραμένος. Μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο πῆγε πιὸ πέρα καὶ σὰ νὰ 'τανε πολὺ-πολὺ κουρασμένος ἀπὸ χίλια τσουβάλια, κάθισε κεῖ μοναχός του, ὅσο ν' ἀρχίσουνε τὸ ξεφόρτωμα.

Ὁ Κωσταντῆς μὲ τὸν ἄνθρωπο βγῆκαν στὸ μόλο, πήγανε στὸ ξενοδοχεῖο. Ἡ βαλίτσα δὲν εἶταν καὶ τόσο βαριά γιὰ τὴν πλάτη του. Ὅταν τέλειωσαν, καὶ πῆρε τις δέκα δραχμές, κοίταξε τὸ ρολοὶ στὸ δημαρχεῖο — εἶτανε δύο. Δὲ μποροῦσε πιά νὰ πάει στὸ σπίτι — τὸ σχολεῖο ξανάρχιζε τέτοιαν ὥρα. Ξαναγύρισε στὸ μόλο καὶ τράβηξε λίγο πιὸ πέρα. Τὸ βαπόρι σφύριξε, κίνησε νὰ φύγει. Πεινοῦσε, μὰ δὲν πῆγε ν' ἀγοράσει ψωμὶ — δὲν ἤθελε ν' ἀγοράσει μ' αὐτὰ τὰ λεφτά. Καθόταν ἐκεῖ, πέρα ἀπὸ τὸ τελωνεῖο, καὶ τὰ 'σφιγγε μέσα στή χούφτα του. Ἡ γοργόνα τὸν κοίταξε μὲ τὰ στοργυλά της μάτια. Τὴν κοίταζε κι αὐτός. Κοίταξε γύρω του — δὲν εἶταν κανένας. Ἄνοιξε τότε ξαφνικά τὴ χούφτα του καὶ τῆς τὰ 'δειξε. . .

Γυρίζοντας σπίτι, πῆγε πρῶτα στὸ κατώι, εἶταν μιὰ μικρὴ κόχη στὸν τοῖχο καὶ τὴν ἤξερε ἀπὸ μικρός. Ἐκρυψε ἐκεῖ τὰ λεφτά του, ἔβαλε μπροστὰ καὶ μιὰ πέτρα νὰ τὰ σκεπάζει νὰ μὴ τοῦ τὰ βροῦνε. Ἄνέβηκε πάνω καὶ κάθισε πάλι κοντὰ στὸν μικρόν.

— Τί δὲν ἤρθις τοῦ μεσημέρ'; ρώτησε αὐτός.

— Ἄνέβηκα στὸ βαπόρι, ἀποκρίθηκε καὶ γύρισε ἀμέσως τὰ μάτια του γύρω. Εἶδε τὴ μάνα τους καὶ στεκόταν ὀρθὴ στ' ἀνοιγμα τῆς πόρτας — τὸν ἄκουσε. Κοιταχτήκανε μιὰ στιγμή. Αὐτὸς κατέβασε τὸ κεφάλι του, αὐτὴ δὲν εἶπε τίποτα, βγῆκε ἀπ' τὸ δωμάτιο.

Κανένας δὲν εἶταν σπίτι ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα, κανένας δὲν ἤρθε ὡς τὸ βράδυ. Αὐτὴ ξαναγύρισε σὲ λίγο, κάθισε κοντὰ

τους και μπάλωνε. Ὁ μικρὸς ὅλο μιλοῦσε — γιὰ τὸ βαπόρι και πῶς ἀνέβηκε ὁ Κωσταντής. Μακρὺ ἀπριλιάτικο δειλινὸ ἔσερνε ἀργὰ μὲς στὸ δωμάτιο τὶς κόκκινες, σὰ ματωμένες, ἀνταύγειές του — ὥσπου βάραιναν, βάραιναν, γίνηκαν ἴσκιοι, θαμπῶσαν και πῆραν και βούρκωσαν ὅλα. Ὁ μικρὸς ἀκόμα μιλοῦσε. Ἡ μάνα κι ὁ Κωσταντής δὲν εἶχαν μιλήσει καθόλου, ὅλο τ' ἀπόγεμα, δὲ μιλήσαν ὅλο τὸ βράδυ.

Ἐπὸ κείνη τῆ μέρα τὴν ἄφησε πιά και τὴν τσάντα στὸ σπίτι κι ἀφήνοντάς τὴν αὐτὴ τὴν τσάντα ξεθάρρεψε ὀλότελα και στὸ μῶλο. Ἄν τὸν θέλανε κάπου, πῆγαινε τρέχοντας — πῆγαινε μὲ τὶς βάρκες πού φεῦγαν γιὰ ψάρεμα, ἀνέβαινε στὶς μαοῦνες πού φόρτωναν, ἔτρεχε στὶς μπενζίνες π' ἐρχόνταν κι ἀνέβαινε πάντα και στὸ βαπόρι. Ἄν τὸν βρίζανε και τὸν σπρώχνανε, ἂν τὸν διῶχναν οἱ ἄλλοι βαστάζοι, δὲν ἔκλαιγε πιά. Ἄν χρειάζότανε, μποροῦσε νὰ παζαρέψει τὸν κόπο του χωρὶς νὰ φοβᾶται. Ἀγόραζε ψωμὶ και τυρί, ὅπως κάναν οἱ βαρκάρηδες κ' οἱ βαστάζοι κι ἀπὸ τὰ λεφτὰ πού τοῦ τύχαιναν σήμερα κρατοῦσε πάντα και γιὰ τὴν ἄλλη μέρα πού μπορεῖ νὰ μὴ τύχαινε τίποτα. Ὅσα περισσεύανε, πῆγαινε πάντα στὴ μικρὴ του κρυψώνα — και πού δὲν ἤξερε τί θὰ τὰ κάνει, χαιρότανε νὰ λογαριάζει πῶς ἀβγατίζανε. Εἶχε δὲν εἶχε δουλειὰ δὲν ἔφευγε πιά ἀπὸ τὸ μῶλο. Τὰ πόδια του δέναν, τὰ μπράτσα του, ἔδενε κεῖ τὸ μυαλὸ κ' ἡ ψυχὴ του, τὰ μάτια του ἀνοῖγαν. Ὅλη μέρα αὐτὴ τὴ γοργόνα πάνω στὸ σάπιο καράβι, μὲ τ' ἀσάλευτα μάτια της, τὴν ξεχνοῦσε — δὲν τὴ λογάριαζε. Και τὸ βράδυ μονάχα, σὰν ἀρχίζανε τὰ νερὰ και φυραῖναν, τὴ θυμότανε πάλι, γυρνοῦσε, ζητοῦσε τὰ μάτια της, ἔσκυβε τὸ κεφάλι του και ξαναγυρνοῦσε σὲ κεῖνο τὸ σπίτι μὲ τ' ἀξεδιάλυτα μυστικὰ πού βαραίνανε και πνίγανε τὴν ψυχὴ του — ξαναγινόταν ἓνα μι-

κρὸ φοβισμένο παιδὶ πού καθότανε κοντὰ στὸ Στρατὴ κ' ἔτρεμε σὰν ἄκουγε τὴν ξύλινη σκάλα νὰ τρίζει.

Ἡ μάνα και πού σταμάτησε ὀλότελα νὰ πηγαίνει τὸ μεσημέρι δὲν εἶπε τίποτα. Και πού τὸν ἤξερε πῶς δούλευε πιά στὸ λιμάνι δὲν εἶπε τίποτα γιὰ λεφτὰ. Φρόντισε μόνο και δὲν βρισκόταν ποτέ της ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι τὸ μεσημέρι γιὰ νὰ ταΐζει τὸν μικρόν. Και τὸ βράδυ πού γύριζε ὁ Κωσταντής, τοῦ ἔχε κι αὐτουνοῦ τὸ φαῖ στὸ τραπέζι, ἔτοιμο και σκεπασμένο μὲ μιὰ πετσέτα — σὰ νὰ ἔταν ἄντρας.

— Ἡ Κουσταντής μας μιγάλουσι, μάνα, εἶπε ὁ Στρατής.

Ἐπὸ τότε πού ἔχε ἀρχίσει και δὲν εἶταν μαζί του, ὁ δικός του ὁ μαγεμένος ὁ κόσμος τραντάχτηκε, σάμπως νὰ ἔταν ὁ Κωσταντής τὸ θεμέλιο του. Σιγὰ-σιγὰ τὰ σύμβολά του πῆρανε και ξεφτίζαν. Πέφτανε κάτω, πίσω ἀπ' τὸ σοφὰ και δὲν ἔσκυβε νὰ τὰ μάσει. Καθόταν ἐκεῖ και δὲ μίλαγε τώρα καθόλου. Τὰ μάτια του δὲν ἀστράφταν ἀπὸ τὸ μέσα τὸ φῶς. Καθόταν ἐκεῖ, μοναχός του ὅλη μέρα, ἓνα παράλυτο παιδὶ και τίποτα παραπάνω. Ὅταν μπόραγε λίγο, ἔπαιρνε τὰ πόδια του και, σιγὰ-σιγὰ, ἤθελε καλύτερα νὰ πηγαίνει στὴν αὐλὴ και νὰ κάθεται ἐκεῖ. Βασανιζότανε πολὺ νὰ τὴν κατέβει τὴ σκάλα. Κάποτε τὸν ἔπαιρνε αὐτὴ. Τὸν κατέβαζε κάτω, καθότανε λίγο μαζί του μὰ δὲν ἤξερε τί νὰ βρεῖ νὰ τοῦ πεῖ, τί νὰ κάνει μ' αὐτόν. Τὸν ἄφηνε μόνο του — αὐτὸς καθόταν ἐκεῖ πικραμένος κι ἀμίλητος. Ἦθελε νὰ μποροῦσε νὰ περπατάει, νὰ πῆγαινε στὸ σχολειό, νὰ κατέβαινε στὸ λιμάνι.

— Ποῦ ἔν' ἡ μάνα σου, μωρέ;

— Ἀπάν' τ'ν εἶνι τ', μπάρμπα...

— Και τί κάνεις αὐτοῦ;

— Κάθουμι, μπάρμπα... Ἰγὼ δὲ μπορῶ νὰ περπατήσω...

Τό 'ξερε τώρα κι αυτό — πώς δὲ μπορούσε νὰ περπατήσει. Δὲν τ' ἀπόμεινε τίποτα. Τὸ βράδυ μονάχα τοῦ 'χε ἀπομείνει καὶ περίμενε τὸν Κωσταντὴ νὰ γυρίσει. Πολεμοῦσε μ' ὅλη του τὴ δύναμη νὰ κρατηθεῖ, νὰ μὴν ἀποκοιμηθεῖ, ὅσο νὰ τὸν δεῖ νὰ ξανάρχεται. Ἄν ἀργοῦσε ὁ Κωσταντῆς, ἀποκοιμιότανε πικραμένος. Ἄν εἶτανε ξυπνητὸς, τιναζότανε πάνω, ἄπλωνε τὰ χέρια του καὶ σφιγγότανε πάνω του, δυνατότερα ἀπὸ πρῶτα. Δὲν ἤθελε πιά καὶ δὲν εἶχε τίποτα νὰ τοῦ πεῖ. Οὔτε περίμενε ἀπ' αὐτὸν ν' ἀρχίσει καὶ νὰ τοῦ λέει. Τίποτα δὲν ἤθελε — μόνο νὰ ῥχεται ἔτσι τὸ βράδυ, νὰ κάθεται δίπλα του ἐκεῖ στὸ σοφά. Κι αὐτὸς νὰ σέρνεται μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια νὰ πάει κοντά του, νὰ τὸν ἀγκαλιάζει:

— Κουσταντὴ μ' . . .

Ὁ Κωσταντῆς τὸν ἀγκάλιαζε καὶ τὸν φιλοῦσε κι αὐτὸς. Πολλὲς φορές τοῦ 'φερνε σταφίδες καὶ σύκα, τοῦ ἀγόραζε κάποτε καθὼς γυρνοῦσε στὸ σπίτι μιὰ σακουλίτσα ζαχαρωτά — ὅχι ἀπὸ κεῖνον τὸν ἐμποράκο μὲ τὴν καμπούρα. Ὁ χτὼ μῆνες κοντεύανε πιά πού βρισκότανε στὸ λιμάνι. Μέσα στὸ νοῦ του τίποτα δὲν ἔγινε καθαρότερο. Αὐτὴ τὴν ὥρα μονάχα τὸ βράδυ στὸ σπίτι, καθὼς ὁ παράλυτος μικρὸς περνοῦσε στὸ λαιμὸ του τὰ μαραμένα του χέρια καὶ τὰ 'σφιγγε — τὰ 'σφιγγε κ' ἡ μάνα τους ἔφευγε ἀπ' τὸ δωμάτιο γρήγορα-γρήγορα νὰ μὴ βλέπει — δὲν εἶτανε πιά τ' ἀξεδιάλυτα μυστικὰ πού τὸν βάραιναν, εἶταν ἡ λύπη πού τὸν κατάκλυζε — βουρκῶναν τὰ μάτια του.

— Ναί. . . μεγάλωσε ὁ Κωσταντῆς, εἶπε κι αὐτὴ κι ἀνατρίχιασε.

Τ' ἀπόγεμα ξεφορτώσανε δυὸ μπενζίνες π' ἐρχόνταν ἀπ' τὴ Σαλονίκη κ' εἶχε δουλέψει κι ὁ Κωσταντῆς μὲ κάτι ταξιδιωτὲς πού 'ταν μαζί — τοὺς εἶχε πάρει τὰ πράματα. Τώρα καθότανε καὶ περίμενε λίγο νὰ ξαποστάσει καὶ νὰ περάσει κ' ἡ ὥρα γιὰ νὰ γυρίσει στὸ σπίτι. Ἡ θάλασσα κρουστάλλιαζε πέρα γιὰ πέρα, δὲ σάλεψε τίποτα, τὸ φῶς μονάχα φαινόταν σὰ νὰ τρεμούλιαζε. Κοίταζε μιὰ μεγάλη τράτα πού γύριζε. Πηγαίνανε καὶ ψαρεῦαν ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, στὴν ἀμμουδιά, πέρα ἀπ' τοὺς κάβους, ἐκεῖ τ' ἀπλώναν τὰ δίχτυα τους, καθόνταν ἐκεῖ δυὸ-τρεῖς νύχτες, ὕστερα γύριζαν. Κοιτοῦσε τὴν τράτα — τό 'θελε πάρα πολὺ νὰ πήγαινε κι αὐτὸς μιὰ φορά. Ξαφνικὰ τὸ κρούσταλλο ράγισε — τὰ νερὰ ἀρχίσανε καὶ τραβιόντανε σὰ νὰ φεύγανε — κοίταζε τὴν τράτα πῶς πάλευε ἐνάντια στὸ ρέμα.

Φτάσανε στὸ μῶλο, οἱ ἄντρες πήδησαν ἔξω. Μαζεῦαν τὰ καλάθια, τὰ δίχτυα τους. Τελειῶσαν κι ἀρχίσαν νὰ ξεμακραίνουν ἀπὸ τὸ μῶλο — σκορπίζανε φορτωμένοι, ξεφόρτωτοι, ξυπόλυτοι, ποδεμένοι. Αὐτὸς καθόταν ἀκόμα καὶ τοὺς κοιτοῦσε. Ἀνάμεσά τους εἶταν ἕνας ξυπόλυτος μὲ τρία-τέσσερα ψάρια στὸ χέρι κρεμασμένα ἀπὸ βουῖρλο. Ὁ Κωσταντῆς τὸν γνώρισε, τὸν εἶχε δεῖ π' ἐρχόταν στὸ σπίτι τους.

Ὁλον αὐτὸν τὸν καιρὸ, ὅταν ἔβλεπε κανέναν ἀπ' αὐτούς, ἔφευγε παραπέρα, ἂν ἔπεφτε πάνω του, κατέβαζε τὸ κεφάλι, μαζεῦόταν ὥσπου νὰ περάσει, νὰ φύγει. Κανένας τους δὲν τοῦ 'χε μιλήσει, κακὸ δὲν ἔγινε ποτὲ μὲ κανέναν. Τώρα ἔβλεπε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν τράτα κ' ἐρχόταν ἴσια κατὰ κεῖ πού βρισκόταν αὐτὸς. Σηκώθηκε καὶ τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι. Ὁ ἄνθρωπος ἀπ' τὴν τράτα ἐρχόταν στ' ἀλήθεια σ' αὐτόν, ἐνιωθε πίσω του τὰ βήματά του. Τὸν πρόφτασε, ἤρθε καὶ στάθηκε μπρὸς του.

— Γειά σου, ρέ Κωσταντή. . .

Δὲν εἶπε τίποτα. Ἔτρεμε. Ἐνιωθε μέσα του πὼς ἤθελε νὰ ἴναι μεγάλος ἐκεῖνη τὴν ὥρα, μόνο γιὰ κείνη τὴν ὥρα, γι' αὐτὸ πού θὰ γινότανε τώρα — τό ἴνωθε πὼς τώρα θὰ γινότανε κάτι.

— Ρέ γειά σου σοῦ λέω.

Πάλι δὲν εἶπε τίποτα. Ἔτρεμε.

— Ἄκου δῶ, Κωσταντή, εἶπε ἡμερα ὁ ἄνθρωπος. Πάρε τὰ ψάρια καὶ δῶσε τα σπίτι. . . Γιὰ τὸ βράδου, πές. . . νὰ τὰ φᾶμε. . . Ἄιντε, γειά σου.

Δὲν ἄπλωσε νὰ πάρει τὰ ψάρια, καθόλου δὲ σάλεψε, δὲν εἶπε τίποτα, στεκόταν μὲ τὸ κεφάλι κατεβασμένο. Ὁ ἄνθρωπος ἔχασε τὴν ὑπομονή του. Τὸν ἐπίασε ἀπὸ τὸν ὄμο.

— Ρέ δὲν ἀκοῦς πού σοῦ μιᾶνε;

Τὸν τίναξε μιὰ φορά, δίχως θυμὸ — καὶ δὲν πρόφτασε δεύτερη. Σὰ νὰ ξεφύτρωσε ἀπὸ τὴ γῆς, ὁ Χαμάλαρος βρέθηκε δίπλα τους. Μούγκρισε κάτι κι ὁ ἄνθρωπος ἄφησε τὸν Κωσταντή, γύρισε σ' αὐτὸν καὶ τὸν κοίταζε παραξενεμένος.

— Ἄσε αὐτὸ ἴου παιδί, μούγκρισε πάλι.

— Ρέ, τοῦ μιλάω τόσην ὥρα.

— Ἄσε, εἶπα ἐ'ώ. . .

— Δὲν τὸ πείραξα, ρέ φίλε. . . Καὶ τί δηλαδὴ; Ἐσύ, τί;

— Φέ'α, οὐρλιαξε ὁ Χαμάλαρος.

Ὁ ἄνθρωπος εἶδε τὰ σκοῦρα, ἔκανε πὼς δὲν τὸν νοιάζει, σήκωσε τίς πλάτες κ' ἔφυγε μὲ τὰ ψάρια του. Ὁ Χαμάλαρος στάθηκε καὶ κοίταξε μιὰ στιγμούλα στὰ μάτια τὸν Κωσταντή. Δὲν ἔκλαιγε. Αὐτὸς δὲ χαμογέλασε αὐτὴ τὴ φορά — τὸ μούτρο του ἀπόμεινε ἀγριεμένο, γύρισε κ' ἔφυγε.

Ὁ Κωσταντῆς ἔμεινε μόνος του. Στάθηκε λίγο κ' ὕστερα τράβηξε σιγὰ-σιγὰ παρακάτω, ἐκεῖ πού πήγαινε πάντα, κοντὰ στὴ γοργόνα. Μπροστὰ στίς παράγκες τοῦ τελωνείου

εἶταν ἀκόμα σωρὸς οἱ σανίδες πού ξεφορτώσαν τ' ἀπόγεμα. Ἄνέβηκε καὶ κάθισε ἐκεῖ. Δὲ μπορούσε νὰ πάει στὸ σπίτι — ὁ ἄνθρωπος ἀπ' τὴν τράτα θὰ ἴτανε σίγουρα ἐκεῖ. Δὲ φοβότανε μὴ τὸν δείρει, δὲ σκεφτότανε τί μπορεῖ νὰ γίνει μ' αὐτόν, τί θὰ τοῦ ἴλεγε ἡ μάνα του — τίποτα δὲ σκεφτότανε. Μόνο δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀντικρύσει αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, νὰ ἴναι μαζί του στὸ σπίτι, νὰ φᾶνε τὰ ψάρια.

Τὸ βράδου ἔπεφτε στὴ γαληνεμένη θάλασσα, οἱ φωνὲς στὸ μῶλο ἀραιώσανε, τὰ φανάρια ἀνάψαν. Αὐτὸς καθόταν ἐκεῖ, πάνω στίς σανίδες καὶ δὲ σκεφτότανε τίποτα. Ἦξερε μόνο πὼς δὲ μπορούσε νὰ πάει στὸ σπίτι — ὅπως τότε μὲ τὸ σχολειό. Ἡ γοργόνα τὸν κοιτοῦσε — ὥσπου νύχτωσε, χάθηκε τέλος κι αὐτή. Ἐγειρε τότε πάνω στὰ σανίδια. Θυμήθηκε τὸν μικρὸν πού θὰ τὸν περίμενε. Θυμήθηκε τὴ μάνα πού πάλι δὲν θὰ ἴλεγε τίποτα — ποτὲ δὲν ἔλεγε τίποτα. Θυμήθηκε τὸ Χαμάλαρο πού σ' αὐτὸ δὲ μπορούσε νὰ τὸν βοηθήσει. Κ' ἔτσι, μπρούμυτα πεσμένος ἐκεῖ, ξανάκλαψε, ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ — ἔκλαψε ὅσο πού ἀποκοιμήθηκε.

Εὔπνησε τὴν αὐγὴ. Ἀνασηκώθηκε καὶ κοίταξε γύρω. Τὸ πρῶτο πού εἶδε μπροστὰ του εἶταν ἡ κεφάλαι τοῦ Χαμάλαρου. Μὲ τίς πλάτες γυρισμένες σ' αὐτὸν καθόταν λίγο πιὸ πέρα, ἀσάλευτος, καὶ κοιτοῦσε τὴ θάλασσα. Ἐμειναν ἔτσι λιγάκι — ὁ Κωσταντῆς ἀνασηκωμένος πάνω στίς σανίδες, ὁ Χαμάλαρος μὲ τίς πλάτες γυρισμένες σ' αὐτόν νὰ κάθεται ἐκεῖ καὶ νὰ κοιτάζει τὴ θάλασσα. Ὑστερα ὁ Χαμάλαρος σηκώθηκε ὀρθός, γύρισε τὸ κεφάλι του καὶ τὸν κοίταξε. Ὁ Κωσταντῆς εἶδε τώρα ὅλο τὸ μούτρο του καὶ γελοῦσε. Πίσω ἀπ' τοὺς κάβους ἀνέβηκε ὁ ἥλιος καὶ φωτοστεφάνωσε γύρω τὴ μεγάλη κεφάλαι. Ὁ Χαμάλαρος γελοῦσε. Ἐλαμψε ὁ γυαλός. Ὁ κόσμος ἔγινε ὅλο φῶς τῆς αὐγῆς, ἔγινε ὅλος ὁ κόσμος καλὸς — χωρὶς ἄντρες πού πᾶνε τὸ βρά-

δυ στο σπίτι, χωρίς ἄρρωστα παιδιά, χωρίς ἀξεδιάλυτα μυστικά καὶ γοργόνες πού μόνο κοιτοῦνε καὶ δὲ μιλοῦνε. Τὰ ξέχασε ὅλα. Πρώτη φορά τούτη τῆ στιγμῇ οἱ δυὸ ζωές τους ἐνώθηκαν ἔτσι καὶ γίνανε μία μονάχα — αὐτὴ ἡ ζωὴ τοῦ λιμανιοῦ. Πήδησε πάνω στὶς σανίδες καὶ στάθηκε ὀρθός.

— Καλημέρα, φώναξε στὸ Χαμάλαρο δυνατὰ καὶ χαρούμενα καὶ τοῦ ἔγνεψε μὲ τὸ χέρι.

Ὁ Χαμάλαρος μούγκρισε κάτι, ἔγνεψε κι αὐτὸς μὲ τὸ χέρι, κούνησε καναδυὸ φορές τὸ κεφάλι του πάνω καὶ κάτω — καὶ γελοῦσε πάντα. Γύρισε καὶ τράβηξε κατὰ τὸ μῶλο μὲ τὰ πηδηχτά του βήματα.

Ὁ Κωσταντῆς ἔτριψε τὰ μοῦτρα του μὲ τὰ χέρια, τάνυσε τὸ κορμί του. Εἶταν γερὸς καὶ χαρούμενος. Εἶταν ἓνας μικρὸς βαστάζος πού πεινοῦσε. Πήδηξε κάτω, τράβηξε ὡς τὰ μαγαζιά, πῆρε ψωμί καὶ γύρισε πίσω. Ἐτρωγε τὸ ψωμί καὶ σκεφτότανε — τώρα θὰ πῆγαινε σπίτι. Θὰ πῆγαινε μιὰ στιγμούλα καὶ θὰ γύριζε πίσω. Δὲν φοβόταν καθόλου. Σκεφτότανε — θὰ πῆγαινε τώρα, καλύτερα νὰ πῆγαινε τώρα πρωί-πρωί, καὶ νὰ γυρνοῦσε. Καὶ σκεφτότανε — τοῦ μικροῦ νὰ τ' ἀγόραζε περισσότερα πού δὲν πῆγε καθόλου τὸ βράδυ. Καὶ τί θὰ γινότανε μὲ τὴ μάνα — εἶταν δυσκολότερο νὰ τὸ σκέφτεσαι αὐτό, τί θὰ γίνει. Μιὰ φορά, δὲ γίνεται ἀλλιῶς — θὰ πῆγαινε τώρα.

— Ἐι, Κωσταντῆ. . .

Εἶταν ὁ Μπαρμπαλοῦρος πού πῆγαινε τὸ πρωὶ μὲ τὴ βάρκα στοὺς κάβους καὶ ψάρευε χταπόδια.

Σηκώθηκε καὶ πῆγε. Μέσα στὴ βάρκα ἀπότρωγε τὸ ψωμί καὶ σκεφτότανε — μόλις γυρίσουν, θὰ πῆγαινε σπίτι. Γύρισαν κατὰ τὸ μεσημέρι. Εἶταν ἡ μέρα τοῦ βαποριοῦ — ἀνέβηκε τότε κ' ἐκεῖ.

Τέτοιαν ὥρα τὸ μεσημέρι, ἅμα τελειώνανε καὶ μὲ τὸ

βαπόρι, ὅσοι δὲ φεύγανε σπίτι καὶ δὲν πηγαίνανε στὶς ταβέρνες ἢ δὲν μπαίνανε σὲ καμιὰ μαούνα νὰ κοιμηθοῦνε, τραβοῦσαν ὅλοι, ὅσοι μέναν στὸ μῶλο, καὶ ξαπλωνόντανε στὸν ἴσκιο τοῦ λιμεναρχείου — ἄλλος ἴσκιος δὲν εἶτανε σ' ὅλο τὸ μῶλο — μιὰ λουρίδα μικρούλα καὶ πλάταινε σιγά-σιγά καθῶς ἔγερνε ὁ ἥλιος. Κι ὁ Κωσταντῆς ἐκεῖ πῆγαινε πάντα. Τώρα δὲν ξαπλώθηκε λίγο νὰ ξαποστάσει — καθόταν ἐκεῖ καὶ συλλογιότανε πάλι, πάλι τὸ σπίτι. Ὅλη μέρα τὸ σκεφτόταν — ἅμα τέλειωνε θὰ πῆγαινε ἀμέσως. Καὶ τώρα πού ἔχε τελειώσει καὶ τὸ βαπόρι καὶ δὲν εἶταν ἄλλος Μπαρμπαλοῦρος νὰ τὸν φωνάξει νὰ πᾶνε ὡς τοὺς κάβους — τώρα τὸ ἔξερε πῶς δὲν ἤθελε μήτε τώρα νὰ πάει, δὲν τὸ μπορούσε. . .

Πέρασε τὸ μεσημέρι, οἱ ἀνθρώποι σηκώθηκαν ἀπὸ κεῖ καὶ σκορπίσανε ξανά στὶς δουλειές, ὁ μῶλος ξαναζωντάνεψε. Σηκώθηκε κι αὐτὸς — μὰ δὲν πῆγε στὸ μῶλο. Τράβηξε παρακάτω, ἐκεῖ πού πῆγαινε πάντα, πέρα ἀπὸ τὸ τελωνεῖο, κοντὰ στὴ γοργόνα. Κάθισε κεῖ καὶ τὸ συλλογιότανε πάλι, πῶς μπορούσε νὰ γίνει — νὰ σηκωθεῖ καὶ νὰ πάει σὲ κεῖνο τὸ σπίτι τους. Συλλογιότανε πῶς μπορούσε νὰ γίνει — νὰ μὴν πάει καθόλου, νὰ μὴν πάει ποτέ. Ἦρθε τ' ἀπόγεμα, ἦρθε ἡ ὥρα μὲ τὰ νερά πού φυραίνανε — ἡ ὥρα του νὰ γυρίσει στὸ σπίτι. Σηκώθηκε, κίνησε νὰ πάει — ξανακάθισε, δὲν τὸ μπορούσε. Σὲ λίγο σηκώθηκε πάλι — θὰ πῆγαινε τώρα. Καὶ στάθηκε δίβουλος πάλι. . .

Καὶ τότε τὴν εἶδε.

Τὴν εἶδε π' ἐρχόταν ἀπὸ πέρα. Ἐρχόταν ἀπὸ τὸ δρόμο τῶν μαγαζιῶν. Βγήκε στὸ μῶλο. Αὐτὴ ἔταν. Εἶχε ρίξει ξανά στὸ κεφάλι της τὸ μαῦρο μαντίλι, πῆρε τὸν μικρὸν στὴν ἀγκαλιὰ καὶ κίνησε νὰ τὸν βρεῖ. Σὰ νὰ τὸ ἔξερε ἀπὸ πάντα πού θὰ τὸν ἔβρισκε, δὲ γύρισε πουθενὰ τὸ κεφάλι της νὰ

κοιτάζει — τραβοῦσε γραμμὴ κατὰ κεῖ. Ὅσο κόντευε, ἔβλεπε κι ὁ Κωσταντῆς τὸ πρόσωπό της — εἶταν λουσμένο στὸν ἴδρωτα. Εἶχε ἀγκαλιασμένα τὰ πόδια τοῦ μικροῦ πάνω ἀπ' τὰ γόνατα. Αὐτὸς εἶχε περασμένα στὸ λαιμό της τὰ χέρια του καὶ τὸ κεφάλι του ἔπεφτε πάνω στὸν ὦμο της — εἶταν σὰν ἓνα πουλὶ χτυπημένο. Καὶ περνοῦσαν ἔτσι ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ μόλου, φαμελίτες κι ἀπόκληρους, μπεκρῆδες καὶ μπορντελιάρηδες — βασανισμένους ἀνθρώπους. Καὶ ποὺ τὴν ξέρανε τὴν πουτάνα τὴν Τριανταφυλλιά, σταθῆκαν ἄφωνοι καὶ τὴν κοιτοῦσαν. Καὶ ποὺ δὲν τὴν ξέρανε — σὰ νὰ νιώθανε σ' αὐτὸ ποὺ βλέπαν κάτι δικό τους — παραμερίσανε καὶ τὴν κοιτοῦσαν.

Πῆγε καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν Κωσταντῆ. Ὁ μικρὸς δὲ σάλεψε καθόλου, κοιτοῦσε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, πέρα ἀπ' τὶς πλάτες της.

— Τὸ μικρὸ μαραίνεται δίχως ἐσένα, εἶπε αὐτὴ ταπεινά. Εἶναι θερμασμένο...

Ὁ Κωσταντῆς τὴν κοίταζε — κοίταζε τὸ πρόσωπό της ἔτσι κατακόκκινο κ' ἔτσι λυπημένο. Τὸ κοίταζε σὰ νὰ τὸ ἔβλεπε πρώτη φορὰ τὸ πρόσωπο τῆς μάνας του. Καὶ τὸ γνώρισε. Εἶταν τὸ ἴδιο — τὸ πρόσωπο τῆς γοργόνας πάνω στὸ σάπιο καράβι. Καὶ τώρα τοῦ μίλησε — μίλησε ἡ γοργόνα.

— Ἐλα σπῖτι, Κωσταντῆ μου, εἶπε αὐτὴ καὶ τότε κύλησαν καὶ τὰ δάκρυά της πάνω στὸ πρόσωπο. Ἐλα, γιέ μου... Ἐγὼ...

Δὲν εἶπε ἄλλο. Ἀπλῶσε τὸ χέρι της. Κι ὁ Κωσταντῆς, σάμπως νὰ ἔχε ἀποστάσει νὰ συλλογίζεται, σάμπως νὰ ἔχε ἀπομείνει μικρὸς, τῆς ἔδωσε τὸ δικό του. Ἐτσι τὸν πῆρε ἀπ' τὸ χέρι καὶ μὲ τὸ Στρατῆ γερμένο στὸν ὦμο της, μὲ τὸ μαῦρο μαντίλι στὸ κεφάλι καὶ μὲ τὸ πρόσωπο λουσμένο στὰ δάκρυα καὶ στὸν ἴδρωτα — τὸν πῆρε. Πέρασαν πάλι

ἀπ' τὸ μόλο κ' οἱ ἀνθρώποι τοὺς κοιτοῦσαν σιωπηλοί, ὥσπου χαθῆκανε στὴ γωνιά. Τοὺς κοιτοῦσε κ' ἡ γοργόνα ἀπ' τὸ σάπιο καράβι κι ἀνεβοκατέβαζε τὸ κεφάλι της, σὰ νὰ ἔθελε κάτι νὰ βεβαιώσει...

Τοὺς κοίταζε κι ὁ Χαμάλαρος, ὥσπου χαθῆκανε — τοῦ Κωσταντῆ του τὰ ξυπόλυτα ποδαράκια. Καὶ τότες, ὀλότελα ξαφνικά, σὰ νὰ βουρλίστηκε ὁ νοῦς του, ἔσκυψε κάτω, ἄρπαξε μιὰ μεγάλη κοτρόνα, τὴ σήκωσε ψηλὰ μὲ τὰ δύο του τὰ χέρια καὶ τὴν τίναξε πέρα μὲ τέτοια δύναμη, σὰ νὰ ἔθελε νὰ βαρέσει ἐκεῖνη τὴν ὥρα τὴ θάλασσα, ποὺ ξεσκέπαζε, παίζοντας μὲ τὸ φῶς καὶ τὸν ἴσκιο, ξεσπέπαζε καὶ πάλι σκέπαζε μπρὸς του τ' ἀξεδιάλυτα μυστικὰ τοῦ βυθοῦ της...